

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.2/23>

Аркуша Л. І.

<https://orcid.org/0000-0002-0422-6416>

Національний університет «Одеська юридична академія»

Чернов О. В.

<https://orcid.org/0009-0002-6038-9479>

Національний університет «Одеська юридична академія»

Волошина В. К.

<https://orcid.org/0000-0001-8772-4172>

Національний університет «Одеська юридична академія»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ: ПСИХОЛОГО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено комплексному аналізу методологічних проблем організації та проведення комплексних судових експертиз у психолого-криміналістичному аспекті в умовах ускладнення сучасної кримінальної діяльності та трансформації доказової інформації. Обґрунтовано, що зростання ролі поведінкових, комунікативних і цифрових слідів, а також активне використання міждисциплінарних підходів у кримінальному провадженні об'єктивно зумовлюють потребу в комплексних експертних дослідженнях, які поєднують психологічні та криміналістичні спеціальні знання. Водночас відсутність цілісних методологічних засад їх організації та реалізації призводить до фрагментарності експертного пізнання, методологічної еkleктики, порушення меж експертної компетенції та зниження доказової цінності експертних висновків.

У статті розкрито системний характер методологічних проблем комплексних психолого-криміналістичних експертиз, які проявляються на гносеологічному, організаційному, методичному та процесуальному рівнях. Особливу увагу приділено питанням визначення предмета комплексної експертизи, узгодження різних наукових парадигм і категоріального апарату, вибору та сумісності психологічних і криміналістичних методів, а також інтерпретації та синтезу результатів у межах єдиного пояснювального каркасу. Наголошено, що психологічні висновки, які мають імовірнісний і контекстуально зумовлений характер, повинні інтегруватися з криміналістичними реконструкціями події без підміни правової оцінки та без виходу за межі спеціальних знань.

Обґрунтовано необхідність формування методологічної моделі комплексної судової експертизи, заснованої на принципах наукової обґрунтованості, міждисциплінарної узгодженості, процедурної прозорості та процесуальної коректності. Підкреслено значення чіткого планування експертного дослідження, координації роботи експертів різних спеціальностей, контролю когнітивних упереджень, стандартизації процесуальних і методичних вимог,

а також коректного формулювання висновків з урахуванням рівня їх імовірності та меж застосовності. Зроблено висновок, що подолання окреслених методологічних проблем є необхідною умовою підвищення ефективності комплексних психолого-криміналістичних експертиз як інструменту доказування та забезпечення їх належної ролі у встановленні фактичних обставин кримінального правопорушення і прийнятті справедливих процесуальних рішень.

Ключові слова: *судова експертиза, психолого-криміналістичний аспект, методологія, розслідування, доказування, експертний висновок, психологічні та криміналістичні методи, взаємодія, кримінальні правопорушення.*

Постановка проблеми. Розвиток сучасної судово-експертної практики відбувається в умовах суттєвого ускладнення механізмів кримінальної діяльності, зростання ролі поведінкових, комунікативних і цифрових компонентів доказової інформації, а також посилення міждисциплінарного характеру процесу встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення. За таких умов дедалі більшого поширення набувають комплексні судові експертизи, зокрема ті, що поєднують психологічні та криміналістичні спеціальні знання. Водночас практика їх призначення та проведення демонструє наявність стійких методологічних труднощів, які негативно впливають на наукову обґрунтованість експертних висновків, їх внутрішню узгодженість та процесуальну цінність у системі доказування.

Проблемність організації та проведення комплексних судових експертиз у психолого-криміналістичному аспекті зумовлена насамперед відсутністю єдиного методологічного підходу до інтеграції різнорідних знань, що ґрунтуються на різних наукових парадигмах, об'єктах пізнання та критеріях достовірності. Психологічні висновки, які за своєю природою мають імовірнісний і контекстуально зумовлений характер, нерідко механічно поєднуються з криміналістичними реконструкціями події, що орієнтовані на об'єктивовані сліди та прагнуть до максимальної визначеності. Така невпорядкована інтеграція призводить до методологічної еkleктики, розмитості предмета експертного дослідження, порушення меж спеціальних знань і, як наслідок, до зниження переконливості та перевірюваності комплексного експертного висновку.

Додаткову складність становить відсутність чітких методичних орієнтирів щодо організації взаємодії експертів різних спеціальностей, вибору сумісних методів дослідження, інтерпретації та синтезу результатів, а також формулювання висновків у спосіб, що відповідає вимогам кримінального процесу і не підміняє правову оцінку науковими припущеннями. У результаті комплексні психолого-криміналістичні експертизи нерідко або втрачають свою інтегративну функ-

цію, перетворюючись на сукупність автономних висновків, або ж виходять за межі експертної компетенції, що створює ризики їх процесуального оскарження.

У зв'язку з цим постає наукова проблема розроблення цілісних методологічних засад організації та проведення комплексних судових експертиз у психолого-криміналістичному вимірі, які б забезпечували узгодженість міждисциплінарного пізнання, чітке визначення предмета та меж експертного дослідження, коректну інтеграцію психологічних і криміналістичних результатів та їх належну процесуальну реалізацію у кримінальному провадженні. Саме недостатня теоретико-методологічна опрацьованість цих питань зумовлює актуальність дослідження та визначає необхідність їх ґрунтовного наукового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика організації та проведення комплексних судових експертиз, а також інтеграції різних галузей спеціальних знань у межах кримінального провадження перебуває у центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. У сучасній науковій літературі досліджуються як загальнотеоретичні засади судово-експертної діяльності, так і окремі аспекти застосування психологічних і криміналістичних знань під час дослідження доказової інформації. Водночас аналіз наукових джерел свідчить про те, що питання методологічної інтеграції цих знань у межах комплексних експертиз залишаються недостатньо розробленими.

Значний внесок у розвиток теорії судової експертизи та проблем експертного забезпечення кримінального провадження зробили українські науковці, зокрема І. В. Пиріг, який досліджував теоретико-прикладні аспекти експертного забезпечення досудового розслідування, визначив його зміст, структуру та роль у системі кримінального судочинства [1]. У його роботах обґрунтовано необхідність удосконалення організаційних і методичних засад використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, а також підкреслено значення комплексного підходу до експертних досліджень.

Проблеми організації та проведення комплексних експертних досліджень розглядалися також у працях Е. Б. Сімакової-Єфремян, яка акцентувала увагу на науково-методичних труднощах поєднання різних експертних спеціальностей у межах одного дослідження [2]. Дослідниця підкреслює, що ефективність комплексних експертиз значною мірою залежить від чіткого визначення предмета дослідження, узгодженості методів і належної організації взаємодії експертів різних спеціальностей.

Окремі аспекти призначення та проведення комплексних експертиз висвітлювалися також у працях Н. С. Трофименко, яка аналізувала практичні проблеми їх використання в кримінальному провадженні та підкреслювала необхідність удосконалення методичного забезпечення експертної діяльності [3]. У наукових публікаціях і матеріалах конференцій з криміналістики та судової експертології також наголошується на тому, що сучасний розвиток криміналістики характеризується активними процесами інтеграції різних галузей знань, що обумовлює потребу у комплексних дослідженнях та міждисциплінарному підході до аналізу доказової інформації.

Важливий напрям наукових досліджень становлять роботи, присвячені використанню психологічних знань у кримінальному процесі та судово-експертній діяльності. У межах цього напрямку досліджується роль психологічних механізмів у формуванні поведінки учасників кримінального провадження, особливості сприйняття і відтворення інформації свідками, а також фактори, що впливають на достовірність показань. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що застосування психологічних методів, таких як інтерв'ю, психологічне тестування та аналіз поведінкових патернів, дозволяє отримувати науково обґрунтовані дані щодо психічного стану і поведінки особи у правовому контексті.

Зарубіжні наукові дослідження також приділяють значну увагу методології судово-психологічних експертних досліджень. У працях Т. Neal, К. Martire [4] та інших авторів розроблено рекомендації щодо підвищення наукової валідності та обґрунтованості судово-психологічних експертиз, зокрема щодо необхідності використання стандартизованих методик, багатоджерельного збору інформації та критичного аналізу альтернативних інтерпретацій результатів.

Водночас сучасні дослідження у сфері криміналістики та судової експертизи звертають увагу на важливість урахування психологічних факторів

у процесі експертного пізнання, зокрема впливу когнітивних механізмів на оцінку доказів і прийняття експертних рішень. Дослідники зазначають, що психологічні механізми сприйняття та інтерпретації інформації можуть впливати на діяльність експертів, що потребує розроблення методологічних підходів до мінімізації когнітивних упереджень у судово-експертній практиці.

Разом з тим, попри значну кількість наукових праць, присвячених окремим аспектам судової експертизи, криміналістики та судової психології, питання методологічної інтеграції психологічних і криміналістичних знань у межах комплексних експертних досліджень залишаються недостатньо дослідженими. Більшість робіт зосереджується або на загальнотеоретичних проблемах судово-експертної діяльності, або на окремих видах експертиз, тоді як комплексні психолого-криміналістичні експертизи як специфічний різновид міждисциплінарного дослідження потребують подальшого наукового осмислення. Саме тому актуальним є поглиблений аналіз методологічних засад організації та проведення таких експертиз, що й зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є наукове осмислення та системний аналіз методологічних проблем організації й проведення комплексних судових експертиз у психолого-криміналістичному аспекті, а також обґрунтування концептуальних підходів до інтеграції психологічних і криміналістичних спеціальних знань у межах єдиного експертного дослідження з метою підвищення його наукової обґрунтованості, внутрішньої узгодженості та процесуальної ефективності у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Сучасна судово-експертна діяльність функціонує в умовах істотного ускладнення об'єктів доказування та зростання частки інформації, що має міждисциплінарну природу. Подія кримінального правопорушення дедалі частіше відображається не лише у традиційних матеріальних слідах, а й у поведінкових патернах учасників, цифрових артефактах, комунікативних ланцюгах, психологічних реакціях і посткримінальних стратегіях, які у сукупності формують багатоканальну та неоднорідну доказову картину. У таких умовах закономірно посилюється потреба у комплексних судових експертизах як у форматі експертного пізнання, здатному інтегрувати різномірні джерела даних та забезпечити цілісне пояснення встановлюваних обставин. Водночас саме комплексність, яка

потенційно підвищує точність і повноту висновків, створює коло методологічних проблем, що проявляються як на етапі організації експертизи, так і під час проведення дослідження та оформлення результатів. Особливо виразними ці проблеми є у випадках, коли комплексність має психолого-криміналістичний характер, адже психологія і криміналістика спираються на різні об'єкти пізнання, різні мови опису та категоріальний апарат, різні критерії перевірюваності та різні логіки інтерпретації результатів, а тому їх інтеграція потребує методологічно виваженого «узгоджувального механізму», без якого комплексна експертиза ризикує перетворитися на просте механічне співіснування фрагментів знань.

Методологічні проблеми комплексних судових експертиз доцільно розглядати як системний феномен, у якому поєднуються гносеологічні, організаційні, методичні та процесуальні компоненти. Гносеологічний компонент пов'язаний із питанням: що саме вважається предметом експертного пізнання і якими засобами це пізнання може бути здійснене. Організаційний – із тим, як вибудовується взаємодія експертів різних спеціальностей, як визначається послідовність досліджень, розподіл ролей, механізм узгодження проміжних результатів, відповідальність за синтез. Методичний – із сумісністю інструментів, валідністю і надійністю застосовуваних процедур, можливістю відтворення результатів, коректністю інтерпретацій. Процесуальний – із тим, як результати експертного дослідження «вбудовуються» в систему доказування, чи не виходять експерти за межі компетенції, чи відповідають висновки критеріям допустимості й належності, чи не містять прихованих оцінних суджень, що підміняють функції слідчого, прокурора або суду [5]. У психолого-криміналістичному аспекті всі ці складові взаємно посилюють одна одну: методичні труднощі психологічного аналізу поведінки можуть породжувати інтерпретаційні збої у криміналістичній реконструкції, а організаційні помилки у побудові експертної комісії здатні призвести до фрагментарності висновку та зниження його доказового потенціалу.

Першою базовою методологічною проблемою є визначення предмета комплексної експертизи й розмежування меж компетенції. У практиці часто трапляються ситуації, коли запитання до експертів формулюються надмірно широко або нечітко, наприклад із очікуванням встановити «правдивість показань», «умисел», «ступінь вини», «причинний зв'язок» у юридичному

сенсі, «провокативність поведінки потерпілого» тощо. Такі формулювання створюють ризик виходу експерта за межі спеціальних знань і підміни правової оцінки психологічними або криміналістичними узагальненнями. Методологічно коректним є підхід, за якого предмет психолого-криміналістичної комплексної експертизи визначається як встановлення закономірностей психічної діяльності та поведінки, що відобразилися в об'єктивованих даних (матеріальних, цифрових, вербальних, ситуаційних), і мають значення для криміналістичного аналізу механізму події, оцінювання слідової інформації та перевірки версій. Тобто експерт не «визначає істину» у процесуальному значенні, а надає науково обґрунтовані висновки щодо спеціальних аспектів: психічних станів і процесів у межах компетенції, психологічних механізмів сприйняття й запам'ятовування, типових когнітивних викривлень, комунікативних стратегій, ознак навмисної чи ненавмисної деформації повідомлень, психологічної обумовленості певних форм поведінки, а криміналістична складова – щодо ситуаційної структури події, закономірностей формування слідів, логіки просторово-часових взаємозв'язків, механізмів приховування чи протидії розслідуванню. Власне комплексність і має полягати в тому, щоб психологічні висновки не «висіли в повітрі», а були прив'язані до криміналістично описаної ситуації, тоді як криміналістичні узагальнення не ігнорували психологічні закономірності діяльності людини як центрального суб'єкта події [6].

Другою суттєвою проблемою є узгодження різних наукових парадигм і категоріального апарату. Психологія оперує категоріями мотивації, установок, емоційних реакцій, когнітивних схем, психологічних захистів, індивідуально-типологічних властивостей, тоді як криміналістика – категоріями механізму злочину, слідової картини, ситуаційної моделі, способів підготовки, вчинення та приховування злочину, кореляцій між епізодами та трасологічних або цифрових закономірностей. Якщо в комплексній експертизі це не узгоджені, виникає методологічна еkleктика: один експертний блок формує висновки в імовірнісних, «м'яких» формулюваннях, інший – у більш визначених, реконструктивних, і в результаті загальний висновок або суперечливий, або штучно «згладжений» без реального синтезу. Вихід полягає у впровадженні інтеграційної логіки дослідження, за якої комісія експертів формує єдину концептуальну рамку: визначає ключові поняття, межі застосовності кожного методу, правила пере-

ходу від опису фактів до їх інтерпретації, критерії обґрунтованості висновків і формат узгодження результатів. Це потребує не лише професійної компетентності кожного експерта, а й методологічної компетентності комісії в цілому, включно з умінням вести міждисциплінарну комунікацію без підміни дисциплінарних стандартів.

Третя методологічна проблема пов'язана з вибором і сумісністю методів. Криміналістичні методи аналізу слідів, ситуаційного моделювання, реконструкції, роботи з цифровими даними часто мають процедурну визначеність і орієнтовані на матеріально зафіксовані та формалізовані носії інформації. Психологічні ж методи нерідко залежать від контексту та взаємодії з особою, від її мотивації, стану, можливості співпраці, часу, що минув від події. Навіть коли психологічні методики формально стандартизовані, їх застосування в судово-експертному форматі має низку обмежень: необхідність враховувати можливість симуляції або дисимуляції, вплив стресу, травматичний досвід, вторинну вигоду, а також процесуальні рамки та етичні вимоги. Методологічно небезпечно переносити психологічні методики, розроблені для клінічної або консультативної практики, у судово-експертне поле без адаптації, так само як небезпечно «психологізувати» криміналістичні висновки, додаючи до них припущення про наміри або мотиви без належної психологічної процедури. Комплексна експертиза вимагає узгодженого методичного дизайну: визначення, які саме психологічні методи доречні для відповіді на поставлені запитання, яка їх валідність щодо конкретного об'єкта, які є альтернативні пояснення, як забезпечується контроль суб'єктивізму інтерпретацій, а також як результати психологічних процедур будуть інтегровані з криміналістичними даними без логічного «стрибка». Практично це означає, що кожне твердження комплексного висновку має спиратися або на чітко ідентифікований емпіричний матеріал, або на загально визнані закономірності з визначенням меж застосовності, а також містити вказівку на рівень імовірності та альтернативні інтерпретації там, де це необхідно [7].

Четвертою проблемою є методологія інтерпретації та синтезу результатів. Психологічні висновки за своєю природою часто є імовірнісними, вони встановлюють тенденції та психологічні закономірності, тоді як криміналістична реконструкція події прагне відтворити конкретну послідовність дій і взаємодій. Конфлікт між імовірнісністю та вимогою визначеності може вирі-

шуватися шляхом чіткої багаторівневої інтерпретації. На першому рівні формуються описові висновки: що саме встановлено за результатами дослідження (ознаки, характеристики, факти, виявлені кореляції). На другому – пояснювальні висновки: які механізми можуть обґрунтовано пояснити виявлене (психологічні процеси, ситуаційні чинники, закономірності утворення слідів). На третьому – прикладні висновки для потреб кримінального провадження: як ці пояснення впливають на перевірку версій, оцінку показань, відтворення механізму події, виявлення логічних розривів чи суперечностей, прогнозування посткримінальної поведінки у межах компетенції. Саме такий підхід дозволяє уникнути методологічної підміни, коли психологічний висновок перетворюється на «вердикт» про правдивість або винуватість, а криміналістичний – на психологічну характеристику особи без відповідних процедур.

П'ятою проблемою є стандартизація та контроль якості комплексної експертизи. На відміну від однорідних досліджень, де процедура більш-менш алгоритмізована, комплексні психолого-криміналістичні експертизи мають високий рівень варіативності. Однак це не означає, що вони не підлягають стандартизації взагалі. Методологічно доцільно стандартизувати не «вміст» висновку, а процес: визначити мінімальні вимоги до опису вихідних даних, до фіксації умов проведення дослідження, до обґрунтування вибору методик, до опису етапів інтеграції результатів, до викладення обмежень, до роботи з альтернативними гіпотезами. Контроль якості в комплексній експертизі може забезпечуватися внутрішньою експертною верифікацією (взаємною перевіркою проміжних висновків, узгоджувальними нарадами комісії, протоколюванням ключових рішень) та зовнішніми механізмами (рецензуванням, методичним контролем установи, оцінкою відповідності процесуальним вимогам). Без таких механізмів підвищується ризик того, що комплексний висновок стане «набором» суб'єктивних інтерпретацій, які складно перевірити і ще складніше відтворити.

Шоста методологічна проблема стосується інформаційної бази експертизи та принципу достатності матеріалів. Психолого-криміналістичні висновки залежать від того, які джерела даних надано експертам: протоколи допитів, аудіо- і відеозаписи, матеріали негласних слідчих дій (у допустимій для експерта частині), результати оглядів, експертні висновки інших спеці-

альностей, цифрові логи, дані про комунікації, характеристики особи, медичні відомості у межах процесуального доступу тощо. Методологічно небезпечно, коли експерт працює з «переказом» даних або з вибіркковими фрагментами без доступу до первинних носіїв: це знижує надійність інтерпретацій і може призводити до помилкових узагальнень. Не менш небезпечною є ситуація інформаційної надмірності, коли матеріалів багато, але вони не структуровані, не релевантні поставленим питанням або містять взаємно суперечливу інформацію без уточнення контексту [8]. Тому організація комплексної експертизи повинна передбачати інвентаризацію матеріалів, визначення ядра даних, що безпосередньо стосується предмета, і встановлення правил використання додаткових матеріалів як контекстних. Для психологічної складової критично важливо мати дані про умови отримання повідомлень (чи був допит безперервний, чи мав місце тиск, чи фіксувався допит технічними засобами, як формувалися запитання), оскільки без цього коректне оцінювання комунікативної поведінки і можливих деформацій повідомлень стає методологічно слабким.

Сьома проблема – організація взаємодії експертів і побудова моделі роботи комісії. У комплексній експертизі критично важливо, щоб комісія не перетворилася на суму автономних виконавців. Методологічний сенс комплексності реалізується лише тоді, коли існує єдиний план дослідження, погоджені етапи та критерії узгодження висновків. Практично це означає: на старті комісія має здійснити постановку дослідницького завдання у науковому форматі, тобто визначити, які гіпотези перевіряються, які дані потрібні, які методи застосовуються, у якій послідовності, які проміжні результати очікуються. Далі формується процедура інтеграції: наприклад, криміналістична реконструкція події задає «каркас» просторово-часових параметрів і ключових епізодів, а психологічний аналіз уточнює, як у цих епізодах могли проявитися психологічні механізми, що впливають на поведінку й комунікацію, та як ці механізми могли відбитися в слідовій інформації. Або навпаки: психологічна реконструкція комунікативних ситуацій (допити, переговори, листування) виявляє закономірності, які потребують криміналістичного зіставлення з матеріальними та цифровими слідами для перевірки узгодженості версій. Важливо, щоб відповідальність за синтез була організаційно визначена, а не «розмита»: або призначається експерт-координатор, або виробляється спільна процедура ухвалення узгоджених

формулювань. Без цього висновок може містити суперечливі твердження або «паралельні» лінії аналізу, які не стикаються одна з одною.

Восьма методологічна проблема – ризик когнітивних упереджень та контамінації інформації. У судово-експертній практиці відомі явища підтверджувального упередження, ефекту якоря, впливу попередніх висновків та «очікувань» сторін. У комплексній експертизі цей ризик посилюється через те, що експерти різних спеціальностей обмінюються проміжними результатами, і психологічний аналіз може несвідомо підлаштовуватися під криміналістичну версію або навпаки. Методологічно доцільно запроваджувати принципи керованого інформаційного доступу: експерт отримує ті дані, які потрібні для виконання його частини завдання, але комісія чітко фіксує, які саме матеріали використовувалися і на яких етапах; проміжні висновки формуються з обов'язковим зазначенням, які дані їх підтримують; альтернативні гіпотези розглядаються окремо, з аргументацією, чому вони менш вірогідні. Це не лише підвищує надійність дослідження, а й робить висновок більш зрозумілим для процесуальної оцінки в суді.

Дев'ята проблема – правильне формулювання висновків і межі категоричності. У психолого-криміналістичних комплексних експертизах небезпека полягає у двох крайнощах: або висновки надмірно категоричні й фактично містять правову оцінку, або надмірно загальні й не дають процесуально значущої інформації. Методологічно коректний висновок має поєднувати наукову обґрунтованість і процесуальну релевантність: бути достатньо конкретним, щоб відповідати на поставлені питання, але не виходити за межі компетенції й не підміняти функції суду. Для цього вкрай важливо розрізняти «дані» й «інтерпретації», «ознаки» й «висновки», «ймовірнісні твердження» й «категоричні твердження». Там, де психологічне знання за своєю природою не може забезпечити абсолютної визначеності, доцільно використовувати формули на кшталт «вірогідно», «характерно», «узгоджується з», «не суперечить», із поясненням підстав і меж застосовності. Там, де криміналістичні дані дають можливість точнішої реконструкції, висновок може бути більш визначеним, але й тут потрібна прив'язка до конкретних слідів і логіки відтворення події. У результаті комплексний висновок має виглядати як прозора аргументативна конструкція, де кожен висновок «видимий» у своїх підставах.

Десята методологічна проблема – процесуальна інтеграція результатів у доказування і їх

оцінка сторонами та судом. Комплексна експертиза нерідко сприймається як «посилений доказ», але методологічно це хибне уявлення: комплексність підвищує не «вагу» автоматично, а потенціал пояснення, якщо дотримано методологічних стандартів. Процесуальна цінність висновку залежить від того, чи є він зрозумілим, перевірюваним, чи не містить логічних розривів, чи узгоджений із матеріалами провадження, чи демонструє межі застосовності [9]. Саме тому експертам важливо викладати не лише кінцеві відповіді, а й суттєві елементи обґрунтування: які дані аналізувалися, які методи застосовано, як виключалися альтернативні пояснення, які обмеження існують. Для психолого-криміналістичного аспекту особливо важливо, щоб суд і сторони могли розуміти: психологічний аналіз не є інструментом «детекції брехні» у прямому сенсі, а криміналістична реконструкція не є «психологічним профілем», якщо не застосовано відповідних методик. Тільки за такої прозорості висновок може бути коректно оцінений у судовому розгляді.

У психолого-криміналістичному вимірі комплексні експертизи набувають особливої актуальності при розслідуванні насильницьких злочинів, злочинів проти статевої свободи, домашнього насильства, злочинів, пов'язаних із маніпулятивними впливами, шахрайством, вимаганням, а також у провадженнях, де ключову роль відіграють комунікації й цифрові сліди. Тут значущими стають психологічні закономірності травматичної пам'яті, спотворень сприйняття в умовах стресу, механізмів сугестивного впливу, стратегій уникнення відповідальності, посткримінальної поведінки, що може включати як приховування слідів, так і спроби сформувати хибну інформаційну картину. Криміналістичний аналіз у таких провадженнях потребує врахування того, що слідова картина формується не лише фізичною взаємодією з об'єктами, а й психологічними рішеннями суб'єкта: що приховувати, що демонструвати, як пояснювати прогалини, які версії створювати, як будувати комунікацію зі свідками або потерпілими. Звідси випливає особлива роль психологічної складової комплексної експертизи: вона дозволяє пояснювати, чому поведінка може бути нелінійною, чому показання можуть містити несуттєві суперечності без ознак умисного викривлення, або навпаки – чому надмірна «послідовність» повідомлення може бути результатом заздалегідь підготовленої легенди. Водночас ці висновки не мають підміняти криміналістичну

перевірку: будь-яка психологічна інтерпретація повинна зіставлятися з об'єктивними даними, а криміналістичні узагальнення – враховувати психологічну реальність людської поведінки.

Для подолання окреслених методологічних проблем необхідна модель комплексної експертизи, яка поєднує принципи наукової обґрунтованості, процедурної прозорості та міждисциплінарної узгодженості. У її основі мають бути: чітке визначення предмета і меж компетенції; науково коректне формулювання запитань; план дослідження з фіксацією етапів і методів; система узгодження мов опису; правила інтеграції результатів без логічних «стрибків»; механізми контролю когнітивних упереджень; стандартизовані вимоги до опису матеріалів і обмежень; зрозумілий для процесу формат висновку, який дозволяє перевірити шлях міркувань і підстави кожного твердження [10]. Сукупно це формує методологічну культуру комплексної експертизи як особливої форми судово-експертного пізнання, де синтез не є декларацією, а є результатом правильно організованої роботи з різномірними даними.

Висновки. Отже, методологічні проблеми організації та проведення комплексних судових експертиз у психолого-криміналістичному аспекті слід розглядати не як набір окремих «технічних» труднощів, а як відображення глибинних вимог до міждисциплінарного знання у кримінальному процесі. Комплексна експертиза є ефективною лише тоді, коли вона забезпечує цілісність пояснення, узгодженість методів і прозорість висновків, зберігаючи межі компетенції та повагу до процесуальних функцій учасників провадження. Саме методологічна дисципліна дозволяє перетворити комплексність із формальної ознаки на реальний інструмент підвищення якості доказування: зменшити ризик помилкових реконструкцій, мінімізувати суб'єктивізм інтерпретацій, забезпечити відтворюваність ключових кроків експертного аналізу та підвищити переконливість висновку у судовому розгляді. У перспективі розвиток психолого-криміналістичних комплексних експертиз потребує не лише накопичення практики, а й системного методологічного опрацювання: створення рамкових стандартів процесу дослідження, методичних рекомендацій щодо інтеграції психологічних і криміналістичних даних, підготовки експертів до міждисциплінарної взаємодії та формування єдиної мови опису, зрозумілої як експертній спільноті, так і органам досудового розслідування та суду.

Список літератури:

1. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Ліра ЛТД. 2015. 432 с.
2. Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-методологічні основи комплексних судово-експертних досліджень : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків, 2017. 40 с.
3. Трофименко Н. С. Проблемні питання призначення та проведення деяких видів судових експертиз (за матеріалами узагальнення експертної практики). URL: <https://ir.nmu.org.ua/bitstreams/8c34c918-193d-4d07-b37c-6ce7c0ccfdb0/download>
4. Neal T. M. S., Martire K. A. The use of psychological expertise in legal decision making. *Annual Review of Law and Social Science*. 2019. Vol. 15. P. 1–20.
5. Сімакова-Єфремян Е.Б. Науково-методичні проблеми комплексних судово-експертних досліджень. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2009. Вип. 9. С. 185–195.
6. Сімакова-Єфремян Е.Б. Проблеми методичного забезпечення комплексних експертних досліджень. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2013. Вип. 13. С. 226–227.
7. Арешонков В.В. Проблеми призначення та проведення комплексних експертиз під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень. *Юридична психологія*. 2015. № 1. С. 90–100.
8. Щербаківський М. Г. Призначення та провадження судових експертиз. Харків. Фактор. 2011. 400 с.
9. Будник Л. А., Ронська О. Г. Вдосконалення методики судової експертизи. Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід». Тернопіль : ЗУНУ, 2021. с. 236–239.
10. Паладійчук О. Ю. Значення судової експертизи у вирішенні завдань кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 87–89.

Arkusha L. I., Chernov O. V., Voloshyna V. K. METHODOLOGICAL PROBLEMS OF ORGANISING AND CONDUCTING COMPREHENSIVE FORENSIC EXAMINATIONS: PSYCHOLOGICAL AND CRIMINALISTIC ASPECTS

The article is devoted to a comprehensive analysis of methodological problems in organizing and conducting comprehensive forensic examinations in the psychological and criminalistic aspect in the context of the complication of modern criminal activity and the transformation of evidence. It is argued that the growing role of behavioural, communicative and digital traces, as well as the active use of interdisciplinary approaches in criminal proceedings, objectively necessitate comprehensive expert studies that combine psychological and criminalistic expertise. At the same time, the lack of a coherent methodological basis for their organisation and implementation leads to fragmentation of expert knowledge, methodological eclecticism, violation of the boundaries of expert competence and a reduction in the evidential value of expert conclusions.

The article reveals the systemic nature of methodological problems of comprehensive psychological and forensic examinations, which manifest themselves at the gnoseological, organisational, methodological and procedural levels. Particular attention is paid to the issues of determining the subject of a comprehensive examination, coordinating different scientific paradigms and categorical apparatus, selecting and combining psychological and forensic methods, as well as interpreting and synthesising results within a single explanatory framework. It is emphasised that psychological conclusions, which are probabilistic and contextually determined in nature, must be integrated with forensic reconstructions of events without substituting legal assessment and without going beyond the limits of specialised knowledge.

The necessity of forming a methodological model of comprehensive forensic examination based on the principles of scientific validity, interdisciplinary consistency, procedural transparency, and procedural correctness is substantiated. The importance of clear planning of expert research, coordination of the work of experts of various specialities, control of cognitive biases, standardisation of procedural and methodological requirements, as well as correct formulation of conclusions taking into account their level of probability and limits of applicability is emphasised. It is concluded that overcoming the outlined methodological problems is a necessary condition for improving the effectiveness of comprehensive psychological and forensic examinations as a tool for proving and ensuring their proper role in establishing the factual circumstances of a criminal offence and making fair procedural decisions.

Keywords: forensic examination, psychological and criminalistic aspects, methodology, investigation, evidence, expert opinion, psychological and criminalistic methods, interaction, criminal offenses.

Дата першого надходження статті до видання: 05.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026